

TANRI'NIN GERÇEK İSPATI: ONTOLOJİK KANIT VE İTİRAZLARA CEVAP

Bu yazıyı ontolojik kanıtın anlaşılmadığını düşündüğüm için yazıyorum. Bu kanıya, kanıta getirilen itirazların kalitesizliğinden vardığımı söyleyebilirim. Amacım ontolojik kanıt deyince zihne gelen imgelerin netleştirilmesi ve tabii ki kanıtın savunusu. Yazıda, şimdiye kadar gördüğüm popüler itirazları eleştireceğim. Genelde kanıtın neyden bahsedildiği biliniyor fakat ben yine de hiç bilmeyenleri düşünerek bir özet yapmak istiyorum. Ontolojik kanıt Tanrı'nın varlığını gösteren bir akıl yürütmedir. Bu bakımdan teoloji ortamlarında oldukça popülerdir. İlk olarak orta çağda Platon ve Augustinus'tan etkilenen Anselmus tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonra Descartes, Spinoza, Leibniz gibi birçok meşhur filozof tarafından savunulmuştur. Bugün bile yeni versiyonları ortaya atılmaktadır. Hemen yazımıza geçelim, yazımızın içeriği şu şekildedir:

1. Kanıtın İçeriği Nedir?
2. İtirazlara Cevap
3. Ontolojik Kanıtın Diğer Argümanlarla İlişkisi

KANITIN İÇERİĞİ NEDİR?

İçerikten bahsederken herhangi bir filozoftan alıntı yapmadan kendi cümlelerimi kurmaya çalışacağım. Kanıt en genelde Tanrı düşüncesinin Tanrı'nın varlığını gerektirdiğini ve Tanrı'yı yok olarak düşünmemizin çelişkili olduğunu söyler. Kanıta göre, Tanrı mutlak mükemmel varlık olarak zihnimize gelmektedir. Mutlak mükemmel varlığın var olmaması imkansızdır. Dolayısıyla Tanrı vardır.

MÜKEMMELLİK

Mükemmelliği açmamız gerekiyor. Mükemmellik günlük hayatta bir yemeğin mükemmel olması anlamında kullanılmıyor. Mükemmelliğin mutlak anlamını anlamak için tersinden düşünmeyi yararlı buluyorum. Bir varlık faaliyete geçmek için başka bir varlığa ihtiyaç duyuyorsa o varlık kendi başına tam bir varlık değildir. Eksiktir çünkü kendi varlığını kapsamıyordur. Bunu bir örnekle açıklayayım. Bir tohum ağaç olmak için suya, güneşe ihtiyaç duyar. Dolayısıyla ihtiyaç sahibidir, eksiktir, kendine yetmez. İşte mükemmellik bunun tam tersidir. Yani var olmak için başka bir şeye ihtiyacı olmayan varlığa mükemmel deriz. Mükemmellik mutlak anlamda kendine yetmektir. Tersisi ise kendine yetmemektir, muhtaç olmaktır. Bir varlık ihtiyaçlarını giderdiği ölçüde -bir diğer ifadeyle başka varlıkları kendi faaliyetine kattığı ölçüde mükemmelliğe yaklaşır. (son cümleyi ileride açıklayacağım)

TANRI'NİN MÜKEMMELİĞİ VE VAR OLMAK

Kanıtın anlaşılmayan bir diğer noktası Tanrı ve mükemmellik ilişkisi. Bazı basit eleştirilere göre mükemmel olmayı Tanrı'ya yüklediğimiz için Tanrı'ya var diyoruz ve kendi kendimizi doğrulamış oluyoruz. Fakat durum öyle değil. Kanıttaki mükemmellik Tanrı'nın tanımından ayrılamaz. Eğer tanımladığımız Tanrı'nın mükemmel olmaması da mümkün olsaydı bu itiraz doğru olurdu. Şimdi neden böyle olmadığını

açalım. Spinoza'nın, Descartes Felsefesinin İlkeleri kitabından bir aksiyom alıntıyla başlıyorum:

Herhangi bir şeyin ve bir şeyin faal olarak var olan herhangi bir mükemmelliğinin var olma nedeni, hiç, yani var olmayan bir şey olamaz. Bir şeyde gerçeklik ya da mükemmellik adına ne varsa, onun ilk ve uygun nedeninde ya biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde bulunur.

Gayet anlaşılır bir önerme olmasına rağmen biraz açıklayayım. Spinoza, Descartes'tan alıntıyla diyor ki: Eğer bir varlık faaliyete geçti ise, o varlığı faaliyete geçiren neden, ya onunla eş düzeyde ya da ondan daha yüksek düzeyde faal olmalıdır. Bunun tersi bir durumda hiçlikten bir şey çıktığını söyleyerek çelişkiye düşüyoruz. Önerme gayet açık. Aynı eserden başka bir önermeyle devam ediyorum:

Var olduğumuzu bilmediğimiz sürece, herhangi bir şeyden mutlak emin olamayız.

Bu önerme de kendiliğinden açıktır. Ama biraz detaylandırmak gerekir. Bir varlığı tanımlayabilmek için gerçeklikle ilişkisini kurmak zorundayız. Eğer bir şey gerçeklikle ilişkili değilse tanımlanamaz. Biz kendi gerçekliğimizden emin olmadığımız sürece bizimle ilişkide olan hiçbir şeyin varlığını bilemeyiz. Dolayısıyla ilk bilinen ilke kendi varlığımızdır. Yapacağım diğer bir alıntı şöyledir:

Düşünen bir şey, kendisinde olmayan bir mükemmelliği bilmesi durumunda, gücü yetiyorsa, bunu hemen kendisine verecektir.

Önermeye göre düşünen bir şey bir tamamlanmışlık ve

mükemmellik gördüğünde ona ulaşmaya çalışacaktır. Bu önerme, varlıkların varlıklarını sürdürme eğiliminde olduğunu söylemekten başka bir şey değildir. Eğer böyle bir varlık kendisinde eksik olarak bir şey görürse, bu ona ahlaki bir sorumluluk yükleyecektir. Bu önerme dolaysızdır. Herhangi bir şeyi isteyen, isteme fiiline sahip olan, iyi bir şey olduğunu düşündüğü şeye yönelen herkes için kesindir. Öyleyse isteme fiilini tekrar düşünmek gerekir. Bir varlık, kendi mükemmelliğine ulaşmak için başka varlıklara istek duyuyorsa o varlık mutlak mükemmel varlık değildir. Çünkü henüz kendi mükemmelliğine sahip değildir. Şimdi ilk önermeyi de hatırlayarak şöyle diyelim: İnsan mutlak mükemmel varlık değildir. İnsanda faal olarak bulunan herhangi bir mükemmellik; ya daha mükemmel bir varlıktan, ya da aynı derecede mükemmel bir varlıktan gelmiş olmalıdır. Eğer bu varlık da mutlak olarak mükemmel değilse o da mükemmelliğini daha mükemmel bir varlıktan almış olmalıdır. En nihayetinde mükemmelliğini kendisinden alan bir varlık olmadığı sürece bütün eksik varlıklar açıklamaya ihtiyaç duyacaktır. Öyleyse varolma gücünü kendinden alan, başka hiçbir varlığa ihtiyaç duymayan, zorunlu olarak var olan Tanrı mutlak mükemeldir ve mutlak faaldir.

KUVVE-FİİL AYRIMI

Bu konuyu açma gereği hissediyorum, çünkü anlaşılmadığı takdirde kanıtın anlaşılması zor. Varlıkların iki durumu vardır. Eğer bir varlığın varlığı mümkünse, fakat henüz var olmuyorsa o varlık kuvve halindedir. Eğer bir varlık var oluyor, etkiliyor ve etkileniyorsa o varlık fiil halindedir. Hemen somutlaştıralım; masa düşüncesi kuvve halinde masadır fakat masanın varlığı fiil halinde masadır. Dolayısıyla asıl gerçeklik bilfiil var olmaktır. Kuvve halinde bir varlık bir etkileşimde bulunamaz. Eğer bir varlık fiil haline geçemiyorsa o varlık kuvve halinde de değildir. Çünkü kuvve hali bir olanaklılık halidir. Faaliyete geçemeyecek bir varlık

imkansızdır. Dolayısıyla her kuvve halindeki varlık, elbet faaliyete geçecektir ki ona kuvve halinde densin. Mutlak anlamda(ne geçmişte ne gelecekte) faaliyeti olmayan varlık ise yoktur. Çünkü bir varlığın tanımlanması için ayrımlarının/belirlenimlerinin bilinmesi gerekir. Biz ise ancak faaliyetteyken o varlığın diğer varlıklardan farkını görebiliriz. Aristoteles'in de söylediği gibi: "Bir varlığı kavramak için onun en yetkin örneğine bakmak gerekir. Dolayısıyla insan zihni fiil halinde bulunan varlıklardan hareketle bilgi üretebilir."

Bir varlığın kuvve halinde olduğunu söyleyebilmek için onun faaliyete geçebileceğini söylemek gerekir. Bu yüzden çelişki içeren bütün her şey imkansızdır. Mesela "dört köşeli üçgen" asla faaliyete geçemeyeceğinden bir varlık değildir. Kuvve halindeki varlıkları faaliyetlerinden tanırız. Dolayısıyla örneğin rastgele salladığım bir isim kuvve halinde bir varlık değildir. Daha önce faaliyette bulunan şeylerden hareketle tasarladığım varlıklar kuvve halindedir. "Maktus pitorabaktus" kuvve halinde bir varlık değildir. Çünkü içerisinde bir tanım, bir öz yoktur. Tamamen ben uydurdum çünkü. Fakat "beş bacaklı at" kuvve halinde bir varlıktır. Beş bacaklılık ve at daha önce deneyimlediğim şeyler. Burada dikkat çekmek istediğim nokta herhangi bir şeyi sallayıp o şey için "bu olanaklıdır" diyemeyeceğimiz. Çünkü fiil kuvveden mantıksal olarak önce gelir. Bu ayrımı yapmanın kanıtta şöyle bir katkısı oluyor: Kanıtta Tanrı fikri öylesine ortaya atılmış bir isim değil. Genelde bu yanlış anlaşılıyor. Kanıttaki Tanrı yukarıda bir örneğini yaptığım gibi; varlıklarla ilişkisi kurulmuş, onlardan çıkarsanmış ve tanımlanmış bir fikirdir. Dolayısıyla mümkün olduğu söylenir. Mümkün olması ise her an faaliyette ve varlıkta olmasını gerektirir ki diğer bütün varlıklar mutlak bir nedene ve açıklamaya dayansın. Aksi halde diğer tüm varlıklar varlıklarını ya hiçlikten ya da kendi kendilerinden almış olacaklardır. Hiçlikten alamayacakları zaten açıktır.

Kendi kendilerinden alabilmeleri için de bu varlıkların var olmadan önce faaliyette olmaları gerekir. Bu da imkansızdır çünkü var olmayan bir kalem var olan bir yazı yazamaz.

İTİRAZLARA CEVAP

1. TANRI YOKTUR DENEMEZ! – İTİRAZA ELEŞTİRİ

İtiraz şu şekilde sunuluyor:

Anselm, Tanrı'nın zihinde var olup gerçekte olmaması çelişki doğurur diyordu. Ama bir ateist bunu reddetmek zorunda değil. Şöyle diyebilir bir ateist; Tanrı'nın tanımını hem zihinde hem gerçekte var olmayı içerir. Ama bu tanım gerçeğe tekabül etmez. Bu şuna benziyor; üçgenin üç kenarlı olması tanım gereği zorunludur. Ama ben üç kenarın var olduğunu üçgenin varlığını reddettiğimde reddedebilirim. (Kant'ın eleştirisi) Ama şunu yapamam, üçgen vardır deyip üç kenarın varlığını reddedemem. Aynı şekilde şu da mevcut. Tanrı zihinde vardır deyip gerçekte yoktur dersiniz çelişki oluşturur. Ama Tanrı varsa hem gerçekte hem zihinde vardır dediğinizde çelişkiye düşmüyorsunuz. Burada bir iç çelişki yok.

Önerilen son önermede (Tanrı varsa hem gerçekte hem zihinde vardır) iç çelişki olmadığını söylemesi gariptir. "Tanrı

varsa" dediğimiz anda onun zihindeki varlığını nasıl yadsıyabiliriz? Zihin burada hangi nesneden bahsediyor? Tanrı'yı tanımlayıp Tanrı'nın zihinde olmadığını söylemek doğru değil. Daha önce açıkladığımız gibi, Tanrı'nın tanımı diğer varlıkların yetkinliklerinin/mükemmelliklerinin nedeni olmayı içerir. Öyleyse Tanrı varsa diğer varlıklar vardır. Aynı şekilde diğer varlıklar varsa yine Tanrı vardır. Zaten bizim Tanrı'ya ulaşırken kullandığımız yol da bu. Tanrı'nın zihindeki varlığının gerçek varlığını gerektirdiğini söyledikten sonra onu reddetmek Tanrı'nın neden olduğu bütün varlıkları reddetmekle eşittir. Dolayısıyla Tanrı'yı reddetmek diğer bütün gerçekliği reddetmekle mümkündür. Yani şunu demek istiyorum, üçgenin üç kenarlı olduğunu söylediğimde üçgen varken üç kenar yoktur diyemiyorsam, Tanrı'nın diğer varlıkların nedeni olduğunu söylediğimde diğer varlıklar varken Tanrı yoktur diyemem. Çünkü başta da söylediğimiz gibi Tanrı diğer bütün varlıkların var olmalarının nedenidir. Diğer var olanlarla Tanrı arasında kurulan bu ilişki kanıtın zorunlu olmasını sağlıyor. Ayrıca diğer varlıkların başka bir yolla var olamayacağını da daha önce söylemiştik. Daha terimsel ifadeyle, özü faaliyet içermeyen varlıkların varoluşlarının mutlak anlamda açıklaması ancak özü gereği faaliyet içeren bir varlığın var olmasıyla mümkündür. O da Tanrı dediğimiz varlıktır.

2. VARLIK YÜKLEM MİDİR? (KANT'IN İTİRAZINA ELEŞTİRİ)

Yukarıdaki itiraz meşhur filozof Immanuel Kant'ın itirazının daha sade bir halidir. Bu yüzden Kant'a değinme gereği hissettik. Kant, Arı Usun Eleştirisi[A 592, B 620] kitabında bu kanıtı itiraz etmektedir. İtirazının temeli var olmanın bir kavrama bir şey eklememesi yönündedir. Yüz taler(para birimi) kavramıyla yüz talerin gerçekliği arasında yüz talere eklenen hiçbir şey yoktur. Tek fark birinin var oluyor, diğerinin ise sadece olanaklı oluyor oluşudur. Öyleyse Tanrı'nın en yüce varlık yüklemine sahip bir kavram olmasıyla Tanrı'nın var

oluyor olması arasında kavramsal olarak bir fark yoktur. En yüce varlık yüklemi Tanrı'dan ayrılamasa bile Tanrı'nın var olmuyor olmasıyla en yüce varlığın da var olmuyor olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu kanıt zorunlu olarak Tanrının varlığını göstermez diyor Kant.

Kant'a katıldığım bir nokta var. Kant'ın anladığı anlamda varlık, bir yüklem değildir. Kavrama bir şey eklemes. Çünkü olmayan şeyin kavramı olmaz. Kavram bir varlığın kavramıdır. Dolayısıyla bir varlıktan bahsediyorsak o varlık en azından olanaklıdır/kuvve halindedir. Bunu kuvve-fiil ayrımı başlığında açıklamıştık. Faaliyete hiç geçmeyen, faaliyeti olmayan bir şey varlık değildir. Dolayısıyla bir varlığın kavramından bahsettiğimizde o şeyin en azından faaliyete geçme olanağına sahip olduğunu söylemeliyiz. Faaliyet, olanaktan önce gelir. Faaliyeti olan bir şeyin olanağı olur.

Şimdi biz en yüce varlık kavramını yok sayabilir miyiz? Benim yanıtlım sayamayacağımız yönünde. Çünkü burada en yüce varlık, saf bir olanaklılıktan ziyade başka varlıkların faaliyetlerinin nedeni olmak bakımından onlardan daha fazla faaliyet içermek zorunda. Hatta en yüce varlık olduğu için özü faaliyetini içermelidir ki diğer varlıklara mutlak neden olabilsin. Bunu daha önce Spinoza'dan alıntılıdığımız aksiyomlarla kanıtlamıştık. Buradan geldiğimiz sonuç şu: En yüce varlığın var olan/faaliyette olan varlıklarla ilişkisini kurdu isek bu varlık zorunlu olarak faaliyette olmalıdır. Çünkü olanaklı olan bir şey faaliyette olan bir şeyle ilişkiye giremez. (Var olmayan bir kalem var olan bir yazıyı yazamaz.) Öyleyse en yüce varlık, kanıttaki tanım gereği pür fiile sahip olmalıdır. Bu fiili ise kendisinden geliyor olmalıdır ki en yüce varlık olabilsin. Ayrıca en yüce varlığın, var olanlarla ilişkisini keyfi bir kurguyla kurmadık. Bizzat var olanların, var olmak için en yüce varlığa olan ihtiyaçlarından

çıkarsadık. Bu şuna benziyor; eğer biz var olan bir yazı gördüysek onun var olan bir kalemle yazıldığını zorunlu olarak söyleriz.

Kant'ın itirazı da böylece boşa çıkıyor. Biz Tanrı'nın en yüce varlık olduğunu söyleyerek onun özünün faaliyeti zorunlu olarak kapsadığını söylediğimizde bunu sadece bir söz olarak söylemiyoruz. Eğer biz bu kavramın faal olan varlıklarla ilişkisini kurmasa idik zaten herhangi bir "X" uydurmasının herhangi bir zamanda ve mekanda faal olarak bulunduğunu söylemekle eşdeğer bir söz söylemiş olurduk. Bu da herhangi bir gerçekliğe dayanmadığı sürece boş bir söz olarak kalırdı. Asıl gerçeklik bizim sözümüzün dışında olmuş olurdu.

Kant'ın varlığın yüklem olmadığını söylemesi doğrudur. Çünkü bir şeyi düşündüğümüzde onu varlık olarak düşünmek dışında bir şey yapamayız. Geriye şu soru kalıyor; her varlık olarak düşündüğümüz var mıdır? Kant, varlık olarak düşünülen şeylerin olmayabileceğini söylüyor ki yukarıdaki itirazda da bu söylenmişti zaten(Birinci maddedeki itiraz). Fakat ben diyorum ki varlık olarak düşünülen bir şey kuvve halinde varlıktır. Her kuvve halindeki varlık ise belirli bir ölçüde faaliyet içerir. Aksi halde o varlık kuvve halinde değildir. Bir varlığın kuvve halinde olup olmadığını o varlığı tanımlarken diğer fiil halindeki varlıklarla ilişki kurduğumuz takdirde bilebiliriz. Fiil halindeki bir varlıkla hiçbir şekilde ilişkiye geçemeyen şey ise imkansızdır, yoktur. Tekrar söyleyelim, bir varlıktan bahsediyorsak az da olsa faaliyet içermelidir. Zaten bir varlığı içerdiği faaliyet dışında tanımanın imkanı yoktur. Öyleyse Tanrının tanımı zihnimize belirginleşebiliyorsa içerdiği faaliyetten dolayıdır. Ve bu demektir ki Tanrı saf olanaklı bir şekilde tanımlanamaz. Saf olanaklı bir şekilde tanımlanamadığı gibi faaliyet içermediği de söylenemez. Aksi halde zaten tanımlanamaz. Kant'ın peşinden

gidenlerin Tanrı'nın zihnimizde tasavvur edilemeyeceğini söylemesi gerekir. Bu da ya onun çelişkili olduğunu söyleyerek ya da sadece bir isimden ibaret olduğunu söyleyerek mümkündür. Fakat biz bir belirlenime Tanrı ismini verdiğimiz için bu iki ihtimal de imkansızdır.

Nihayetinde "sen kimsin de Kant'ı eleştiriyorsun" diyenler için Hegel'in Kant'ın itirazını eleştirdiği bir pasajı paylaşmak istiyorum:

Kant'ın varlıkbilimsel tanıtıya yönelttiği eleştirinin kazandığı açıkça olumlu ve sınırsız onay hiç kuşkusuz yararlandığı benzetmeden gelir; Kant Düşünce ve Varlık arasındaki ayrımı açıklamak için yüz Taler örneğini kullandı ki bu, ister olanaklı isterse edimsel olsun, Kavram açısından aynı yüzlük olacak, ama benim para durumum söz konusu olduğunda bu durum özsel bir ayrıma yol açacaktı. – Hiçbirşey düşündüğümün ya da tasarımıladığımın bu nedenle edimsel olmamasından daha açık olamaz: Tasarımlamanın ya da giderek Kavramın bile Varlığa erişemeyeceği düşüncesi. – Gene de, öyle yüz Taler gibi şeyleri Kavram diye adlandırmaya hiçbir haksızlığa yol açmaksızın barbarlık denebilir; bu bir yana, durmaksızın felsefi İdeaya karşı Düşünce ve Varlığın ayrı olduklarını yineleyenlerin en sonunda felsefecilerin de eşit ölçüde bu durumun bilgisizi olmadıklarını kabul etmeleri gerekir; gerçekte bundan daha basmakalıp bir bilgi olabilir mi? Bununla birlikte, Tanrı söz konusu olduğu zaman, onun yüz Talerden başka türlü bir nesne olduğu, herhangi bir tikel Kavramdan, tasarımdan ya da nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın böyle birşeyden bütünüyle ayrıldığı göz önüne alınmalıdır. Gerçekte tüm sonlular yalnızca ve yalnızca belirli-varlıkları Kavramlarından ayrı olan şeylerdir. [Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I, Mantık Bilimi, § 51, Not]

3. VARLIK YÜKLEM DEĞİLSE ONTOLOJİK KANIT YIKILIR İTİRAZINA ELEŞTİRİ

[Şu yazıda](#) Mehmet Mirioğlu'nun blogundan ontolojik kanıtta bir eleştiri görüyoruz. Yazı tıpkı Kant'ın itirazındaki gibi var olmanın bir yüklem olmadığını söyleyerek kanıtı çürüttüğünü iddia ediyor. Az önce Kant'ta anlattık fakat tekrar değinmek gerektiğini düşünüyorum. Ontolojik Kanıt var olan bir tanrı var olmayan bir tanrıdan daha mükemmeldir dememektedir. Bundan ziyade şunu iddia eder: Mutlak mükemmel varlık sadece olanaklılık içeremez. Yani burada var olan ve zihinde olan diye iki ayrı varlık yok. Burada bir varlığın fiil hali ve kuvve hali arasında bir ayırım var sadece. Şöyle düşünelim. Mesela 100 lirayı düşünmemle cebimde 100 liranın olması arasında fark var. Yüz liranın cebimde olması daha iyi bir şey. Çünkü bir varlık ancak faaliyette ise faal varlıklarla etkileşime geçebilir. Olanaklılık halinde bir varlık faaliyetteki varlıklarla etkileşemez. Burada da Tanrının özünün faaliyetini içermesi gerektiğini daha önceden bildiğimiz için(bunu nasıl yaptığımızı yukarıda açıkladık) Tanrı'nın mükemmel olması için faal olması gerektiğini söylüyoruz. Çünkü Tanrı'nın nedeni olduğu şeyler faaliyettedir. Faaliyetteki bir varlığa ancak faaliyetteki bir varlık etki edebilir. Bunu Spinoza'dan alıntılıdığım ilk önermede görebilirsiniz.

Bütün bunları yaparken var olmak yüklem değildir görüşünü kabul etmiş oluyoruz. Çünkü zihne gelen herhangi bir nesneyi bir varlık olarak tasavvur ediyoruz, Kant'ın yaptığı da buydu zaten. Bir düşünce ve düşüncenin varlığı arasında özsel bir fark yoktur. Çünkü düşünce bir varlığın düşüncesidir. Fakat Kant buna rağmen düşünülen bir şeyin varlığını reddedebileceğimizi söyledi. Bu elbette hatadır. Kant, düşüncesi olan bir şeyin yokluğunu söyleyebileceğimizi söylerken özü zorunlu olarak faaliyet içermeyen varlıkları kast ediyordu. Örneğin karpuz bir varlıktır fakat şu an evde

bulunmayabilir. Kant bunu söylediğinde varlık olarak düşündüğü bir şeyin yokluğunu söyleyebildiğini sanıp zaferini ilan ediyor. Oysa burada karpuzun mutlak anlamda yok olduğunu söylemek imkansızdır. Buradaki karpuzun yokluğu onun fiil halinde olmaması anlamındadır. Aksi halde karpuz zaten bir varlıktır. Hegel'in yukarıda paylaştığım eleştirisi de tam buraya denk geliyor. Kant 100 talerin düşüncesinin var olduğunu ama kendisinin yok olduğunu söylerken onun mutlak yokluğunu kast etmiyor. Fiil halinde bulunmamasını kast ediyor. Tanrı için söz konusu olduğunda Tanrının tanımı mutlak faaliyet içerdiği için, onun fiil halinde bulunmadığını söylemek anlamında yok olduğunu söyleyemeyiz. Dolayısıyla Kant burada Tanrı'yı sonlu varlıklarla karşılaştırarak bir hata ediyor. Uzun lafın kısası ontolojik kanıt, Tanrı'nın düşüncesine varlık eklemiyor veya Tanrı'nın düşüncesini Tanrı'nın varlığından ayırmıyor. Tanrı'nın düşüncesinin işaret ettiği varlığın zorunlu olarak fiil halinde olması gerektiğini söylüyor. Böylece var olmak yüklem değildir demek kanıtla çelişmiyor.

4. TANRI'NİN DÜŞÜNCESİ VE VARLIĞI KONUSUNDAKİ İTİRAZA CEVAP

Bu itirazda kısaca deniliyor ki:

Bir varlığın onun temsilinden daha yüce, daha iyi olduğunu söylemek hatalı bir karşılaştırmadır. Bu bir koşucunun onun posterinden daha hızlı koştuğunu söylemek gibidir.

Aslında kanıtta üstteki eleştiride söylendiği gibi iki ayrı şeyin karşılaştırılması gibi bir durum yok. Bir varlığın kuvve halinin fiil haliyle karşılaştırılması var. O varlığın özü de faaliyetini içerdiği için, "eğer bu özü gerçekleştirecekse fiil halinde olması gerekir çünkü sadece potansiyel olması durumunda kendi özüyle çelişir" diyoruz. Tanrı'nın da neden

özünü gerçekleştirmek zorunda olduğunu zaten açıklamıştık.

5. ORHAN ÖZTURHAN'IN HEZEYANLARINA CEVAP

[Şu yazıda](#) Orhan Öztürhan olarak bilinen Facebook felsefecisinin ontolojik kanıtı itiraz etmek için ürettiği bazı hezeyanları görmekteyiz. Yazının en kritik yerini alıntılıyıp eleştirelim:

İkinci bir varsayım olarak “gerçekte var olmak, idrakte var olmaktan daha mükemeldir” diye bir ifade vardır. Öncelikle “idrakte var olmak” gerçekte olunmadığı sürece yok olmak ile aynı anlama gelir. Yok olanın mükemmelliği var mıdır ki, var olanın mükemmelliği ile karşılaştırılabilsin ve ondan daha az mükemmel olabilsin? Ayrıca mükemmellik ne demektir? Yine neden var olmak, yok olmaktan daha mükemmel bir durum olmaktadır ve bu ne anlama gelmektedir?

Daha önceki bölümlerde birçoğuna cevabı zaten verdik. Ayrıca şimdi cevap vermemin sebebi bu yazının farklı bir şey söylediği sanılıp da peşine düşülmesin diyedir. Orhan, “yok olanın mükemmelliği var mıdır?” diye sorarak güzel bir giriş yapıyor. Doğru, yoklukta bir yetkinlik yoktur. Fakat mükemmellik olan bir yerde varlık olmalıdır. Eğer mutlak mükemmellik varsa, mutlak faaliyet olmalıdır. Dolayısıyla yine burada zihinde olmakla gerçekte olmak arasında iki ayrı şeylermiş gibi karşılaştırma yapılıyor. Oysa var olmak zaten gerçekte olmaktır. Zihindeki düşünce ise gerçekte olan varlığın düşüncesidir. Dolayısıyla “zihinde var olmak” diye bir şeyden bahsetmemek gerekir. “Gerçekte var olmak, idrakte var olmaktan daha mükemeldir” önermesini düzenlemek gerekir: “Zihinde mükemmel olarak düşünülen, gerçekte var olmalıdır.” Bu son yaptığım düzenlemeyle kanıtın döngüsel mantık hatasına düştüğü düşünülebilir ki Orhan da zaten bunu fark ederek

yazısının sonunda ontolojik kanıtın sadece kendi kendini doğrulayan bir totoloji olduğunu söylemiştir:

En sade şekline çevirdiğimizde şunu elde ederiz: "Tanrı tanım gereği olmadığı düşünülemezdir." Bu ise asla bir ispat değildir, dogmanın beyanıdır. "Tanrı vardır, çünkü o adı üstünde Tanrı'dır." Basitçe görüleceği üzere ontolojik argümanın her çeşidi sadece tarihi totolojilerin tekrarı; ustaca gizlenmiş anlaşılmaz varsayımların, kurnaz sonuçları olan aldatmacalardır.

Şimdi neden kanıtın bir döngüsel mantık hatasına düşmediğini söyleyelim. Zihinde mükemmel olarak düşünülen, gerçekte var olmalıdır demiştik. Orhan gibi birisi çıkıp şunu diyebilir: "Mükemmel olduğunu sen söylüyorsun, var olduğunu da oradan çıkarıyorsun." Oysa yazının daha önceki başlıklarını okuyanlar bunu çok kolay anlayacaktır. Zihnimizde bir şeyin faaliyet halinde olması gerektiğini düşündüğümüzde eğer bir hata yapmamışsak o şey faaliyet halinde olacaktır. Örneğin su 100 derecede kaynar. 100 dereceye gelen bir suyun kaynayacağını -küçük fiziki hesapları yoksayarak- zorunlu olarak söyleyebiliriz. Bunu kanıtta uyarlırsak şöyle deriz: Spinoza'dan tekrar alıntılıyorum:

Herhangi bir şeyin ve bir şeyin faal olarak var olan herhangi bir mükemmelliğinin var olma nedeni, hiç, yani var olmayan bir şey olamaz. Bir şeyde gerçeklik ya da mükemmellik adına ne varsa, onun ilk ve uygun nedeninde ya biçimsel olarak ya da daha yüksek düzeyde bulunur.

Yani diyorum ki eğer bazı mükemmellikler varsa onların nedeni onlardan daha yüksek mükemmelliğe sahip olmalıdır. Bütün mükemmelliklerin nedeni ise mükemmelliğe tam anlamıyla sahip

olmalıdır ki her şeyin nedeni olabilsin. Aksi halde, bir varlığı faaliyete geçiren nedenin hiçlikten çıktığını söylemiş oluruz. O halde mükemmelliğe tam anlamıyla sahip olan bir varlık düşünüyoruz. O vardır, çünkü mükemmelliğe sahip olmak var olmak, gerçek olmak, fiil halinde bulunmak demektir. Herhangi bir şeye keyiften mükemmel demedim. Mükemmellik barındıran şeylerin nedeninin mükemmelliğe tam anlamıyla sahip olması gerektiğini ve bu nedenin, nedeni olduğu şeyler gerçek olduğu için tam anlamıyla gerçek olması gerektiğini söyledim. Dolayısıyla bir döngüsellik yok.

6. UÇAN SPAGETTİ CANAVARI'NIN DA KANITLANABİLECEĞİNİ SÖYLEYEN VB. İTİRAZLARA CEVAP

Hayır kanıtlayamazsın. Uçan Spagetti Canavarı mutlak mükemmel olamayacağı için onun düşüncesi varlığı zorunlu olarak içermez. Kavramları birbiriyle karıştırmamak gerekir. Uçan Spagetti Canavarı'nın bir belirlenimi vardır. Mesela uçmak, mesela spagetti olmak, mesela canavar olmak... Bunlar hep cisimsel şeylerdir ve geçicilik barındırır. Dolayısıyla Uçan Spagetti Canavarı zorunlu olarak faaliyet içermez. Tanrı söz konusu olduğunda O'nun faaliyetinden zorunluluğuna varıyoruz. Uçan Spagetti Canavarı'nın mutlak mükemmel olduğu falan söylenirse bu keyfi bir tanım olur. Niye? Çünkü herhangi bir belirlenim sırf ona mükemmel dediğimiz için mükemmel olmaz. Tam anlamıyla mükemmel olan ise Uçan Spagetti Canavarı gibi olamaz.

7. VARLIĞI GİBİ YOKLUĞU DA MÜMKÜNDÜR İTİRAZINA CEVAP

Kanıtla yapılan çok kurnaz itirazlardan biri de Tanrı'nın yokluğunun da mümkün olduğunun söylenmesi. Bunu yapanlar kanıtı ters çevirip Tanrı'nın yokluğunun kanıtlanabileceğini söylüyorlar. Kısaca açmak gerekirse şöyle: Kanıt Tanrı'nın varlığının mümkün olduğundan yola çıkarak Tanrı'nın varlığına

ulaşıyor. Kanıtı ters çevirenler ise şöyle diyor: “Tanrının yokluğu mümkündür. Zorunlu varlık eğer tek bir mümkün dünyada yoksa o halde Tanrı yoktur.” Plantinga’nın ontolojik kanıt versiyonunun ters çevrilmesinin sonucu bu. Plantinga’nın versiyonu bir yana, yukarıda bizim yazdığımız çıkarımlar düşünülürse zorunlu varlığın yokluğunun mümkün olduğunun söylenemeyeceği açıktır. Çünkü O’nun sebep olduğu varlıklar var olmaktadır. Eğer zorunlu varlığın yokluğu mümkün olsaydı onun sebep olduğu hiçbir varlık var olmazdı. Bütün gerçeklik reddedilirse ancak Tanrı reddedilebilir. Aksi halde reddedilemez.

8. KÖTÜ TANRI PARODİSİNE CEVAP; KÖTÜLÜK PROBLEMİ VE ONTOLOJİK KANIT

Bu itirazda kısaca deniliyor ki:

Kötü bir tanrının var olması mümkündür. Kötü bir tanrının var olması zorunludur. O halde kötü bir tanrı vardır dememiz gerekiyor. Fakat teistler bunu kabul edemezler.

Kötü Tanrı tanımı terimler arası çelişme içerir. Kanıtın tanımladığı tanrı mutlak mükemmel olan tanrıdır. Hem kötü hem mükemmel bir tanrı olamaz. Tanrının iyiliği sadece ve sadece varlığını kendisinden alması ve başka hiçbir varlığa muhtaç olmamasıdır. Böyle olduğu zaman onda kötülüğe izin verecek hiçbir potansiyel yoktur. Kötü Tanrı, “dört köşeli üçgen” kadar anlamsızdır.

Ontolojik kanıtın sunduğu imkanlar kötülük problemini problem olmaktan çıkarıyor. Kötülük problemi, tanrının kudretiyle iyiliğinin çeliştiğini söylüyor(Yazımız açısından bahsettiğimiz modeli). Ama ontolojik kanıtta yaptığımız Tanrı

tanımı böyle bir çelişki içermez. Mükemmellik bir varlığın kendine yetme, kendini var etme halidir. Tanrı buna tam anlamıyla sahiptir ve hiçbir şeyden eksik değildir. O'nun mutlak iyiliği derken bunu kast ediyoruz. Tanrının kudreti ise ne isterse onu yapabilmesi, ona karşı çıkabilecek hiçbir gücün bulunmamasıdır. Çünkü Tanrı varlıkların mutlak nedenidir. Eşyanın düzeni Tanrı'nın zihninde varlıklar var olmadan önce vardır. Varlıkların fiili ise Tanrı'ya bağlı olduğundan Tanrı'ya rağmen hiçbir şey yapamazlar. Öyleyse Tanrın'ın isteğinin dışında hiçbir şey olmaz. İşte mutlak kudret. "Ama dünyada kötülük var" dediğinizi duyar gibiyim. Doğru, dünyada kötülük vardır. Fakat bu kötülük Tanrı'nın mükemmelliğine hiçbir şekilde etki etmez, onu bozamaz. Dünyadaki kötülükler dünyadaki varlıkların eksik olmasındandır. Onların gücü sınırlıdır, iyilikleri sınırlıdır. Fakat Tanrı buna rağmen mükemmel olarak kalmaya devam eder. Tanrı'yı dünyadaki eksikliklere karşı sorumlu tutacak hiçbir şey yoktur. Bizi mükemmelleştirmek zorunda değildir. Eğer böyle bir ihtiyaç duysaydı zaten kendisi mükemmel olamazdı. Mükemmel olmaya, iyi olmaya ihtiyaç duyan biziz. Çünkü eksiklik bizde, Tanrı'da değil. Ayrıca Tanrı kötülüğün nedeni değildir. Çünkü kötülük bir öz değildir. Yaptığımız tanım gereği mükemmellik kendine yeterli olmaktır. Kötülük de kendine yetmeme halidir. Mutlak olarak kendine yetmeme hali yoktur, çünkü bu ancak yoklukla mümkündür. O halde kötülük, sınırlı yetkinliklere sahip olan varlıkta ortaya çıkar. Ondaki yetkinliklerin nedeni Tanrı'dır. Kötülük ise sınırlı yetkinliğe sahip olan varlıkta ortaya çıkar. Yani Tanrı kötü olamaz, kötülüğün nedeni de olamaz.

9. KANITLANAN TANRI'NİN TEİZMİN TANRISI OLMADIĞI KONUSUNDAKİ İTİRAZLARA CEVAP (TANRI'NİN SIFATLARI)

Kanıtta getirilen bir diğer itiraz da kanıtın kanıtladığı tanrının teizmin tanrısı olmadığı yönünde. Bir kere baştan söyleyelim, kanıt o kadar güçlüdür ki eğer kanıtladığı tanrı teizmin tanrısı değilse teizmi terk edip bu tanrıya iman etmek

gerekir. Ama biz yine de teizmin tanrısıyla kanıtın tanrısı arasında bağ kurma yoluna gideceğiz(Bu zaten mümkündür).

Ontolojik kanıttan Tanrı'nın sıfatlarını çıkarsayabiliriz. Mesela Tanrı birdir. Çünkü başka hiçbir varlığa ihtiyaç duymaz ve kendi kendine yeter. Sonra, Tanrı ezeli-ebedidir. Çünkü O'nu yok edecek hiçbir güç yoktur. Sonra, Tanrı mutlak ilim sahibidir çünkü varlıkların düzeni varlıklar var olmadan önce Tanrı'nın zihninde olmalıdır. Sonra, Tanrı mutlak iyidir, mükemmeldir. Zaten kanıtın dayanak noktası bu. Sonra, Tanrı'nın isteğinin dışında hiçbir şey olmaz, yani mutlak kudretlidir. Sonra, Tanrı zaten varlıkların yaratıcısıdır.

Yukarıda saydığım sıfatlar sadece kanıtın gerektirdiği sıfatlar. Teizmde de tıpatıp bu sıfatlar var. İnanıyorum ki teizmde başka sıfatlardan bahsediliyorsa onlar da ontolojik kanıttan çıkar. Eğer teizmde ontolojik kanıttan çıkarsanamayacak veya kanıtle çelişecek sıfatların var olduğu söylenirse o sıfatların mecaz olma ihtimali yüksektir. Bu ayrı bir tartışma konusudur. Tanrı'nın tanımı tektir ve evrenseldir. Her din, her inanış benzer tasavvurlar oluşturmuştur. Kanıttan çıkarılan tanım ise rasyonel, nesnel ve evrenseldir. Elbette bazı mitolojik inanışlar gereği kültürden kültüre farklı tasavvurlar olabilir. Ama bizim elimizde aklın doğruladığı bir tanım varsa kaynağı belli olmayan mitler, aklın doğruladığı tanıma göre yorumlanmalıdır.

ONTOLOJİK KANITIN DİĞER ARGÜMANLARLA İLİŞKİSİ

Felsefe ve teoloji camiasında Tanrı'nın varlığı lehindeki argümanların aynı Tanrı'dan bahsedip etmediği yönünde tuhaf bir şüphe var. Bu nedenle argümanlar arasında ilişki kurma gereği hissettim. Ontolojik kanıtın dışında iki genel argüman

var; birisi kozmolojik argüman, diğeri teleolojik argüman. Kozmolojik argüman evrendeki varlıkların kendi kendilerine var olamayacağından Tanrı'ya ulaşır ki ontolojik kanıtta yapılan tamamen aynıdır. Teleolojik argümanda ise evrende bir ereksellik olduğu söylenerek Tanrı'nın varlığına ulaşılır ki bu da ontolojik kanıttaki Tanrının mutlak mükemmel olması ve diğer varlıkların mükemmelliğe yaklaşmaya çalışmalar olarak açıklanabilir. Başka argümanları ve argümanların versiyonlarını hesaba katmıyorum. Genel olarak durum böyle. Yani Tanrı'nın varlığı lehine argümanların hepsi aynı varlığa başka açılardan, farklı yöntemlerden ulaşmaya çalışmaktadır.

SONSÖZ

Ontolojik kanıtın anlaşılması aslında çok basit. Sadece bu basitliğe erişebilmek için öncesinde sıkı bir altyapı, felsefi tecrübe ve metafizik gerekiyor. Ayrıca bir kez anlaşıldı mı kişiye verdiği zihin hoşluğunun yanı sıra felsefede tartışılan bütün konulara açılan bir kapı oluyor. Bu yazıda kanıtın anlaşılması için elimizden geldiğince çabaladık. Anlaşılmayan bir konu olduysa cevaplamaya da hazırız. Benim bu konudaki kendime olan güvenim, kanıta olan güvenimden geliyor. Felsefe camiasında kanıta duyulan nefreti de anlamak zor değil. Öncelikle kanıt otantik kaynaklardan okunmuyor. Bilmem kaçınıcı versiyonları üzerinden konuşuluyor. Kanıtın bazı versiyonları öyle yozlaşmış ki artık kanıtı ortaya atan adam dahi kendi versiyonunu savunamaz hale geliyor. Ayrıca kanıt öyle matematikselleştirilmeye çalışılıyor ki içerisindeki pratik akıldan gelen öncüller yok sayılıyor. Bu yüzden ben bu yazıda özgün bir çalışma yapmaya çalıştım. Eleştirdiğim kişiler muhtemelen kanıtın doğru anlaşılmayan kısımlarına itiraz ediyorlar. Küçük de olsa haklılık payları var. Benim amacım yanlış anlaşılmaları düzeltmeye çalışmak ve yeni bir ufuk açmaya çalışmaktı.

Kaynaklar

[1] Descartes Felsefesinin İlkeleri, Baruch Spinoza

[2] Ethica, Baruch Spinoza

[3] Felsefe Tarihi, Alfred Weber

[4] Metafizik, Aristoteles

[5] Yöntem Üzerine Konuşma, Rene Descartes

[6] Meditasyonlar, Rene Descartes

[7] Arı Usun Eleştirisi, Immanuel Kant

[8] Felsefi Bilimler Ansiklopedisi, G.W.F Hegel

[9] <https://www.youtube.com/watch?v=JyYagQtvqdk>

[10]

<https://orhanozturhan.wordpress.com/2014/06/12/tanrinin-sahte-ispatispat-ontolojik-arguman>

[11]

<http://alfa-sorgulama.blogspot.com.tr/2013/12/ontolojik-kant.html>

MANTIKSAL TEİZM ©2017